

УДК [81'27:342.725]:005

**РОЗВИТОК ТЕОРІЇ СУЧАСНОЇ СОЦІОЛІНГВІСТИКИ:
ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ
«ІНСТИТУЦІЙНИЙ МОВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ»**

Галина Мацюк

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна
h_matsyuk@yahoo.com*

У статті порушено питання про ознаки змісту нового поняття соціолінгвістики. На основі соціологічних опитувань респондентів зі всіх регіонів України, автор з'ясовує, наскільки мовний менеджмент за період 1991–2013 рр. відповідає вирішенню мовних проблем, зокрема визначенню правового статусу мов, ставленню до мов у різних регіонах, реалізації і співвідношенню мовних практик різними мовами, економічній підтримці мов, захисту прав російськомовних громадян. Обґрунтовано законотворчість навколо концептів «українська мова як єдина державна» (до 2012 р.) та «багатомовність як українсько-російська двомовність» з 2012 р. Зроблено висновок про мовний менеджмент як систему заходів для досягання цілей провладних політиків.

Ключові слова: теорія соціолінгвістики, інституційний мовний менеджмент, мовні проблеми, мовне законодавство, соціологічні опитування, суспільство, влада.

Вступ

Становленню нової в соціолінгвістиці теорії мовного менеджменту посприяли праці з мовного планування [1; 2]. Творцями теорії виступають J. Neustupny і B. Jernudd [3], чії ідеї розвинули інші вчені, перетворивши теорію в дієвий засіб аналізу ознак мовних ситуацій. Сьогодні теорія мовного менеджменту охоплює теорію мовних проблем, теорію мовного планування і теорію мовної політики. Як правило, дослідники надають перевагу дослідженню індивідуального мовного менеджменту, тобто управлінню міжособистісної комунікації з метою зростання її ефективності (очевидно тому, що індивідуальний менеджмент вирішує мовні проблеми і сприяє продуктивності праці та її економічним показникам) [4; 5]. Однак теорію використовують і для аналізу мовних проблем на рівні держави, наприклад, для дослідження мовної ситуації в США, Японії чи Білорусії [6–10], тобто коли розглядають інституційний мовний менеджмент. Його основна ідея полягає в ефективному управлінні мовою на рівні держави. Інституційний, або складний, менеджмент ще називають організованим в контексті макропланування. За своєю природою він спрямований і системний, є предметом державних або напівдержавних громадських обговорень з великою кількістю учасників, ілюструє дискурс як «думки та ідеології», пов'язаний із владою.

Актуальність теми статті зумовлена потребою розвитку категорійної бази української соціолінгвістики щодо матеріалу мовної ситуації в Україні. Мета дослідження: розкрити ознаки організованого мовного менеджменту до і після 2012 р. Отримані результати дозволять відповісти на запитання, наскільки мовний менеджмент

в 1991–2013 рр. відповідає вирішенню мовних проблем у державі. Джерельною базою для аналізу стали законодавчі тексти, програмні документи партій, коментарі політиків, соціологічні опитування, тексти ЗМІ, зібрані в часовому проміжку з 1989 р. до 2013 рр. До них був застосований дискурсивний (дав змогу виявити логіку адресанта та її реалізацію в мовній структурі тексту) та критичний дискурс-аналіз, що дозволив розшифрувати ідеологічні компоненти висловлювань. У статті розглянемо проблеми, пов'язані з мовним вжитком; обґрунтуємо мовний менеджмент як засіб для досягнення політичних цілей; розкриємо організацію мовного менеджменту навколо концепту «українська мова як єдина державна» до 2012 р. і його формування з 2012 р. навколо концепту «багатомовність як російсько-українська двомовність». Наша робоча гіпотеза: мовний менеджмент, здійснюваний в Україні за роки незалежності, не сприяє вирішенню мовних проблем, залежить від волі провладних політичних сил, а не науковців та суспільства. Аргументацію гіпотези здійснено на основі результатів соціологічних опитувань.

1. Проблеми, пов'язані із мовним вжитком

Мовні проблеми в Україні зумовлює мовна та національно-політична гетерогенність населення. Етнонаціональну структуру українського суспільства (за матеріалами Всеукраїнського перепису населення 2001р.) формували: українці (77,8%), росіяни (17,3%), білоруси (0,6%), молдавани (0,5%), кримські татари (0,5%), болгары (0,4%), поляки (0,3%), угорці (0,3%), румуни (0,3%), греки (0,2%), євреї (0,2%), татари (0,2%), вірмени (0,2%), азербайджанці (0,1%), цигани (0,1%), німці (0,1%), гагаузи (0,1%). Залежно від мови спілкування населення поділялося на групу україномовних (понад 35%), російськомовних (понад 30%), а також тих, що повсякденно використовують обидві мови порівну (20%). Наслідки попередніх асиміляційних процесів виявлялися в тому, що мови інших етнічних груп мало помітні на мовній карті України. Це означає, що іншу мову (не українську і не російську) вважає за рідну лише 1,4% населення, спілкується нею – 0,9% [11: 101–105]. Українська мова отримала законодавчий статус державної і значення державотворчої основи, яка мала б цементувати і легітимізувати державність української громадянської нації [12: 63] не випадково: український етнос як найчисленніша етнічна спільнота становив 37,5 млн. Однак мовна та національно-політична гетерогенність населення зумовили низку проблем, які пов'язані з визначенням правового статусу мов у законодавстві, ставленням до мов у регіонах країни, реалізацією і співвідношенням мовних практик різними мовами, економічною підтримкою мов і, як вважає частина політиків, захистом прав російськомовних громадян.

Проблема правового статусу мов у законодавстві. Норми закону 1989 р. вперше окреслили державний статус української мови в радянській Україні, вказуючи, що всі громадяни матимуть умови для вивчення української мови і оволодіння нею, що держава водночас забезпечує і вільне користування російською мовою як мовою міжнаціонального спілкування. Конституція України, ухвалена Верховною Радою 28 червня 1996 р., затвердила державний статус української мови [13: 15]. Офіційне тлумачення статті 10 Конституції підтвердило і рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 р.

Статус мов потрібно було розкрити в законодавчих документах і реалізувати його на практиці. Оскільки питання належало до конфліктних, відразу виникли труднощі з впровадженням функцій української як державної мови. Насамперед, через невідповідність між етнічною і мовною ідентифікацією населення. Русифікаційна політика тривала більше 350 років й означала дію 479 циркулярів, розпоряджень,

указів, які перешкождали розвиткові функцій української мови, носії якої спочатку перебували в складі різних імперій, а пізніше в СРСР. Наприклад, одним із засобів русифікації була освітня політика, яку підтверджує показник «школи з українською мовою навчання». На період 1987 р. (нагадаємо, що за переписом населення 1989 р. українців було 37, 5 млн.) співвідношення українських і російських шкіл у містах вже можна трактувати як результат організованого мовного менеджменту в УРСР. Пор. кількість українських і російських шкіл (відповідно): Вінниця – 10 і 21, Ворошиловград – 0 і 60, Дніпропетровськ – 9 і 125, Донецьк – 0 і 146, Житомир – 14 і 15, Запоріжжя – 1 і 95, Івано-Франківськ – 18 і 6, Кіровоград – 4 і 17, Львів – 66 і 26, Миколаїв – 0 і 51, Одеса – 3 і 90, Полтава – 19 і 16, Рівне – 15 і 9, Сімферополь – 0 і 33, Суми – 3 і 20, Тернопіль – 20 і 3, Ужгород – 12 і 5, Херсон – 5 і 49, Харків – 2 і 156, Хмельницький – 9 і 17, Черкаси – 5 і 19, Чернівці – 15 і 23, Чернігів – 2 і 24, Київ – 34 і 152 [14: 159-160]. Ще одним маркером русифікації може бути і показник «рідна мова» в матеріалах вже згаданого перепису населення 2001р.: російську мову визнали за рідну 14, 8% українців, 62,5% білорусів, 83,0% євреїв, 43,2% вірмен, 88,5% греків, 58,7% татар, 54,4% грузин, 64,7% німців (див. кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/language/>).

Зміна статусу української мови викликала спротив частини російськомовного населення, у їхньому середовищі росло невдоволення суспільною увагою і законодавчою підтримкою української як державної, а також тими змінами, які могли відбутися в разі виконання законодавства. Але опитування центру соціологічних досліджень «Громадська думка» в 2006 р. показує: навіть у час президентства В. Ющенка, найбільш сприятливий з усіх періодів щодо підтримки функцій української мови в публічному дискурсі, велика частина опитаних (39,2%) стверджувала, що загальна ситуація щодо вживання української мови практично не змінилася. Зміни більшою мірою стосувалися російської мови (48,7%), тому відчувалося зростання незадоволення жителів Південно-Східних регіонів від загальної ситуації щодо вживання російської мови. Показники «незначних змін на гірше» (6,8%) і «значних змін на гірше» (3,6%) щодо української мови були нижчими, ніж ці ж показники щодо російської (відповідно 17% і 13,6%) [11: 354]. Це ж опитування показувало, що жителі всіх 26 територіально-адміністративних одиниць України (24 області, АР Крим та м. Київ, територіальний розподіл країни на Захід, Центр, Північ, Схід, Південь) в цілому підтримували статус української як державної. У відповідях на запитання «Як Ви вважаєте, яким має бути статус української і російської мов в Україні?»: 53% опитаних закріпили статус єдиної державної за українською, 17,9% – поряд з українською надали б статусу і російській мові в тих регіонах, де більшість населення цього прагнуть, невелика частка респондентів (24,8%) підтримувала рівноправний державний статус обох мов [11: 347].

У 2007 р. група психологів Київського національного університету імені Тараса Шевченка оприлюднила результати дослідження за 2005–2006 рр. в усіх регіонах про рівень знань української мови і готовність населення до її вивчення. Проаналізовано відповіді 500 респондентів, які не володіли українською мовою, не розуміли і не планували вивчати її (на думку психолога Т.Воропаєвої, знайти таких респондентів було складно, бо процес «відчуження» громадян від своєї держави після Помаранчевої революції зупинився), а також відповіді 500 респондентів, які не були етнічними українцями, але добре володіли українською. У представників першої групи батьки не були етнічними українцями (91%), вік респондентів перевищував 60 років

(86%), респонденти не мали вищої освіти (82%), не погоджувалися з існуванням України як незалежної держави (83%), у їхньому світогляді переважали радянські стереотипи (78%), антиамериканські настрої (77%). У представників другої групи ці показники були незначні. Дослідження показало, що відсутні підстави для запровадження офіційного статусу російської мови, тому що громадяни можуть опанувати мову, а ті, хто не планує це робити, то має можливість користуватися російською мовою [15: 15]. Хоча в оцінних характеристиках української та російської мов і були відмінності, однак всі території об'єднував високий престиж української, російської мов, лояльне ставлення до державного статусу української мови.

Суспільство розуміло потребу статусу української як державної мови, про що підтверджують і матеріали опитувань, використаних у «Мовному балансі України» О. Медведєва (2007) [16]. У державі з асимільованим населенням відносна більшість громадян виступала за збереження державності української мови та сприяння російській та іншим мовам. Трохи більше третини громадян підтримали державний статус російської мови у всій державі, решта вбачали компромісний варіант надання російській мові офіційного статусу в окремих регіонах.

Тенденції за 1992–2012 рр. виявляють матеріали соціологічного моніторингу українського суспільства, яке проводив Інститут соціології НАН України за роки незалежності (1992–2012 рр.). В Україні повільно зросло число противників статусу російської мови як державної: 32,9% (1996), 37% (1998), 36,2% (2000), 31,1% (2002), 32,2% (2004р.), 37,8% (2006), 38,4% (2008), 39,6% (2010), 41,6% (2012). Зменшилося число прихильників статусу російської мови як державної: 50,9% (1996), 47,6% (1998), 44% (2000), 48,6% (2002), 47,5% (2004), 48,4% (2006), 48,6% (2008), 43,3% (2010), 43,4 (2012). Зросла кількість бажаючих вивчати англійську мову, а не російську. З відповідей респондентів на запитання: «Яку мову, крім української, на Вашу думку необхідно обов'язково вивчати в загальноосвітніх навчальних закладах?» – окреслюється тенденція до зменшення потреби вивчення російської мови: 75,8% (2002), 72,9% (2004), 74,3% (2005), 71,9% (2006), 71,2% (2008), 69,5% (2010), 63,5% (2012) і зростає потреба вивчення англійської мови: 81,9% (2002), 84,5% (2004), 82,7% (2005), 83,7% (2006), 81,8% (2010), 84,5% (2012) [17: 580].

Хоча всі соціологічні опитування засвідчили підтримку правового статусу української як єдиної державної мови, мовне питання взяли на озброєння політики. Боротьба між політичними партіями за законодавче вивіщення статусу російської мови в державі не вщухала. ПР, КПУ, йдучи на вибори, мали це питання в своїх програмах. На період прийняття Закону «Про засади державної мовної політики» в 2012 рр. лише 23,9% респондентів висловилися за рівний державний статус для обох мов, а 43,6% підтримали українську як єдину державну без надання російській статусу офіційної [18].

Це найвищі показники переваги прихильників єдиної державної мови над прихильниками надання російській мові державного статусу. І все ж Закон 2012 р. закріпив статус російської як регіональної. Неконституційний спосіб прийняття Закону дозволяє в цьому бачити маніпулятивний хід влади: вивіщення статусу російської мови не як демократичне задоволення прав російськомовних громадян чи як реакція на стандарти Євросоюзу за допомогою Хартії (хоча на перший погляд може здатися, що влада з 2010 р. тільки й переслідує ці цілі), а як шлях для збереження спільного мовного простору з РФ, особливо, якщо взяти до уваги всі економічні домовленості Президента В. Януковича з РФ і перспективи Митного союзу.

Проблема ставлення до мов у регіонах. До проголошення незалежної держави більшість українців, як і майже всі мовні меншини, були вже двомовними, а частина – російсько-одномовними. У свідомості певних груп було сформовано упереджене ставлення до українського культурного продукту, і в тому числі й мови, як до чогось нижчевартісного [19: 80–81].

Населення переживало економічні труднощі (зубожіння, безробіття, міграцію). У цих умовах воно постало ще й перед створенням власних ціннісних орієнтирів після десятиліть табу на вивчення власної, культури. Відновлення історичної правди про етнополітичні процеси в минулому, розуміння власної історії посприяли повільному відходу від радянської ідеології, хоча під її впливом перебувала значна частина населення. (Показовим маркером пострадянської ідентичності жителів окремих регіонів України є назви вулиць: зміна ідеологічно маркованих назв відбулася тільки в семантичному просторі міст Заходу, Центру, частково Півночі України; у містах Сходу, Півдня, АРК і далі існують вулиці Леніна, Маркса, Дзержинського, Комуністична, Пролетарська і под., влада міст толерує пострадянській ідентичності).

На період 2008 р. жителі різних регіонів України все ще зберігали «радикально відмінні погляди на етнічні, мовні, історичні, та зовнішньо-політичні проблеми, які зросереджуються довкола стосунків України з Росією» саме через відмінності етнічного складу, усталені практики мововжитку, життєвий досвід й історичну пам'ять, – вважає політичний експерт В. Кулик [11: 14]. Однак і в цих умовах повільно зростає престиж української мови. Наприклад, за результатами опитування Центру соціологічних досліджень «Громадська думка» в 2006р. на запитання, чи престижно говорити тією чи тією мовами, ствердно відповіли щодо української мови – 73,2% респондентів, щодо російської мови – 64,7%, англійської – 71,5%. Розподіл відповідей показав, що українська мова престижна на всій території України: на Заході ствердно відповіли 87,9%, у Центрі – 78,1%, на Півночі – 76%, на Сході – 56,3%, на Півдні – 64,2% опитаних. Відповіді щодо російської були такі: на Заході відповіли, що престижно і скоріше престижно – 43,1%, у Центрі – 58,3%, на Півночі – 71,7%, на Сході – 74,5%, на Півдні – 65,4% опитаних [11: 345].

Якщо в серпні 2011 р. державною українською мовою як атрибутом незалежності України пишалися 31,8% громадян і ще 60,5% позитивно ставилися до української мови, то в серпні 2012 року (після прийняття дискримінаційного закону) таких, хто пишався державною мовою, було вже більше – 35,8% [18].

На період травня 2013 р. соціологічне опитування виявило тенденцію позитивного сприйняття української мови в міжособистій комунікації. На питання «Що ви відчуваєте, коли незнайома людина звертається до вас українською/російською мовами?» були отримані відповіді: Мені це приємно: щодо української мови – 37,8%, російської мови – 15,4%. Мені неприємно: щодо української мови – 1,2%, російської мови – 5,6%. Нічого особливого не відчуваю: щодо української мови – 59,4%, російської мови – 75,6% [20]. Проаналізувавши публікації українських ЗМІ, присвячені мовній тематиці, можна помітити різну символічну цінність мов. До 2013 р. українська мова стала символом незалежності, самостійності України як суверенної держави, українська та англійська мови – символом зв'язку із демократичними цінностями світу взагалі і Європи зокрема, російська мова – з регіональною окремішністю Сходу та Півдня України, із Росією В. Путіна, цивілізаційним вибором Митного союзу.

Проблема реалізації і співвідношення мовних практик різними мовами. Державний статус української означав відродження її функцій у суспільстві не одноосібно, а разом з розвитком мов національних меншин, хоча саме поняття «мовна

меншина» було теж нове в тодішньому українському політико-правовому полі¹. Жоден із документів не розкривав механізми реалізації суспільних функцій мов державної і мов меншин.

За матеріалами Центру соціологічних досліджень «Громадська думка» (2006 р.), велике число респондентів (36,2%) вважало, що українська мова вживається в меншому обсязі, як цього вимагав її статус державної, 39,9% – що вживання української відповідало її статусові державної, 14,9% дотримувалися думки, що українська мова має більший обсяг функцій, як цього вимагає її статус. Про те, «чи має українська мова вживатися в більшому обсязі, ніж тепер», ствердно відповіли 39,7%, в такому обсязі, як тепер – 38,9%, про потребу меншого обсягу вживання української стверджувало 16,2% [11: 344].

Використані в «Мовному балансі Україна» О. Медведєва (2007) матеріали соціологічних опитувань показують, що в державі з асимільованим населенням була група винятково україномовних і дві менші групи – одна двомовна, інша винятково російськомовна. Частка двомовних етнічних українців в 2,7 більша, ніж частка двомовних серед етнічних росіян. Вільно або на достатньому рівні українською володіло 86%, російською 92%. В усіх сферах громадського життя, крім освіти та частково державного управління, домінувала російська мова. В багатьох сферах присутність української була вкрай низькою або тяжіла до нуля: в бізнесі, Інтернеті, сфері послуг, шоу-бізнесі, кіно- та відеопродакаті, виробництві телесеріалів тощо.

Чи були налаштовані на вивчення державної мови міста Сходу? За соціологічним опитуванням 2007 р., яке проводилося з метою вироблення стратегії розбудови системи мовної освіти в Донецькій області (там існувала «Цільова комплексна програма розвитку та функціонування української мови в Донецькій області на 2004–2010 рр.»), 89% опитаних відповіли, що вони використовують російську мову для навчання, лише 53% з них стверджувало, що хотіли б навчатися цією мовою, понад 53% респондентів хотіли б знати державну, щоб відчувати приналежність до держави, 71% батьків розуміли необхідність знання державної мови, 99% вважали, що треба знати державну кожному громадянину, 70% вчителів засвідчили, що їхній навчальний заклад готовий перейти на державну мову викладання [21: 19]. Політичні рішення перешкоджали. Наприклад, у 2006 р. Верховна Рада АРК затвердила «Концепцію розвитку освіти в Автономній Республіці Крим на період до 2012 р.», що закріпила на території Криму освіту тільки російською мовою і лише передбачала створення умов для вивчення української та кримськотатарської мов.

Був запит на українську як мову викладання. Для круглого столу «Українська мова в системі середньої та вищої освіти» проведено опитування. На запитання «Ви хотіли б, щоб викладання у Вашому ВНЗ проводилося тільки українською мовою?» схвально відповіли 97% респондентів, хоча мовою приватного спілкування респонденти назвали українську – 35%, російську – 59% [22: 264]. За 2005–2010 рр. позитивні зрушення відбулися в освіті. Міністерство освіти та науки (міністр І. Вакарчук) зробило реальні кроки з урахуванням конституційного права громадян

¹ До складу меншин потрапили такі етнічні групи населення: росіяни (8,3 млн.), білоруси (понад 275 тис., молдаване (понад 258 тис.), болгары (понад 204 тис.), угорці (понад 156 тис.), румуни (понад 150 тис.), поляки (понад 144 тис.), євреї (понад 100 тис.), вірмени (близько 100 тис.), греки (понад 91 тис.), татари (понад 73 тис.), рома (понад 47 тис.), азербайджанці (приблизно 45 тис.), грузини (близько 34 тис.), німці (понад 33 тис.), естонці (понад 2, 8 тис.), як це засвідчили підсумки Всеукраїнського перепису населення 2001 року (<http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/language/>).

здобувати освіти державною мовою. 18 березня 2008 р. відбулася I Всеукраїнська нарада вчителів. Розроблено Програму вивчення української мови в загальноосвітніх закладах із навчанням мовами національних меншин на 2008–2011 рр., її мета – підвищити конкурентноспроможність випускників шкіл із навчанням мовами меншин, а не обмежити їхні права.

Однак проблема використання державної мови в тих сферах, які визначало законодавство: в державному управлінні, освіті, культурі, ЗМІ і под. – залишалася не розв'язаною.

Соціологічні опитування і статистичні дані, які лягли в основу «Мовного балансу України» О. Медведєва (2007), фіксують стан комунікації в родинах, де вибір мови спілкування був максимально вільним, позбавленим тиску середовища: 38,05% громадян спілкувалися лише українською мовою, 30,36% – винятково російською, 30,54% залежно від обставин вживають або українську, або російську. Отже, винятково україномовних в родині на 8% було більше, ніж винятково російськомовних. Якщо ж врахувати 30,54% людей, які вживають обидві мови, то виходить, що українську мову в цілому практикували 68,6% громадян України, а російську – 61%. Українською мовою в цілому по країні навчалася 78,2% дітей, російською – 20,7% (в містах – 27,32%). Кожний п'ятий учень в Україні отримував освіту російською мовою. Освіта – єдина сфера публічного життя, де були підстави говорити про реальну, а не міфічну українізацію.

До 2012 р. вага україномовного накладу газетних видань скоротилася (з 47% в 1995), а російськомовного – зросла (з 47% в 1995). Річний наклад україномовних газет становив 34% супроти 63% російськомовних. Вага україномовного річного накладу журналів скоротилася з 70% в 1995 до 19% в 2005, а російськомовного, навпаки, зросла з 18% у 1995 до 70% в 2005. У сегменті так званих глянцеви (жіночих, чоловічих журналів тощо) чи спеціалізованих журналів україномовний продукт практично відсутній. Обсяг книжкового ринку України становив від \$200 до \$300 млн. Якщо не враховувати шкільні підручники та юридичну літературу, то 90% від цього обсягу становлять книги, завезені із Росії [23; 16].

Динаміку мовних практик українською та російською мовами за 1992–2012 рр. до прийняття Закону 2012 р. розкривають матеріали соціологічного моніторингу українського суспільства, яке проводив Інститут соціології НАН України за роки незалежності (1992–2012 рр.). Зросла частота комунікації українською мовою в сім'ї. Переважно українською в ній розмовляли: 36,8% (1992), 36,7% (1994), 36,9% (1996), 37,5% (1998), 39,1% (2000), 38,2 (2002), 38,4% (2004), 38% (2006), 42% (2008), 41,7% (2010), 42,9% (2012). Переважно російську в сім'ї використовували: 29% (1992), 32,4% (1994), 33,1% (1996), 33,4% (1998), 36% (2000), 33,2% (2002), 34,3% (2004), 39,2% (2006), 34,9% (2010), 35,4% (2012) [17: 579].

У 2012–2013 рр. 82% учнів навчаються українською, однак кількість першокласників знизилася до 80,5%. Тенденція використання української мови в Зовнішньому незалежному оцінюванні випускників шкіл висока. Українську мову обрали: в 2011 р. – 83,5%, 2012 р. – 81%, 2013 р. – 82,7%. Українською мовою виходить невелика частка продукції. У 2013 р. видано від загального тиражу українською мовою: книг – 50,8%, газет – 30%, журналів – 18,3%.

З 2011 р. використання української мови зменшилося на телебаченні та радіоефірі. Цю тенденцію виявляє порівняння українських та російських програм за підсумками моніторингу 8 найбільших рейтингових телеканалів (загальна тривалість моніторингу – 32 год. у вихідний та 32 год. у будень, канали Інтер, Україна, СТБ, 1+1,

ISTV, НТН, Новий, Перший національний). Переважає транслювання програм російською мовою. У 2013 р.: 31,8% становлять передачі українською мовою, 17,9% двомовні передачі і 50,3% здійснюється російською мовою. У 2012 р. ці показники були дещо іншими: 27, 9% (передачі українською мовою), 28,3% (двомовні передачі), 43,8% (російською мовою), як і в 2011 р.: 22,2% (передачі українською мовою), 31% (двомовні передачі), 46,8% (російською мовою).

Зменшення програм українською мовою відбулося і на радіо. У 2013 р.: 26,3% (виділений час для україномовних програм і пісень), 3,5% (для двомовних передач), 43,8% (час для російських програм і пісень). У 2012 р.: 30,2% (час для українських програм і пісень), у 2011р: 28,1% (час для українських програм та пісень), 1,5% (для двомовних передач), 41,1% (час для російських програм і пісень).

Зменшилася частка українських пісень. У 2013 р. на радіо звучало лише 2,2% пісень українською мовою, 56,1% російською мовою, 41,3% іншими мовами. У 2012р.: 3,4% українською мовою, 59,6% – російською, 37% іншими мовами. У 2011 р. частотність звучання пісень українською мовою складала 4,6%, російською – 55,5%, 39,9% пісень звучали іншими мовами.

В обласних центрах з населенням більше 300 000 спостерігається зменшення вивісок українською мовою. У ресторанах і кав'ярнях у 2013 р. зафіксовано: 46% вивісок українською, 27% російською, 24% латинкою, 3% іншими мовами. У 2012 р.: 50% українською мовою, 23% російською, 18% латинкою, 8% іншими мовами. У 2011р: 53% українською мовою, 25% російською, 14% латинкою, 8 іншими мовами. Меню українською мовою: у 2013 р. – 49%, 2012 р. – 48%, 2011 р. – 46%. У кав'ярнях цих міст на звертання українською відповідали: в 2013 р. – 37% українською, 56% російською, 7% перейшли на українську мову; у 2012 р.: 36% українською, 53% російською, 12% перейшли на українську; у 2011 р.: 34% українською, 58% російською, 8% перейшли на українську мову [24].

Ці цифри переконують в тому, що на фоні тенденцій розвитку міжособистісної комунікації та освітнього простору українською мовою мовні практики ЗМІ, книгодрукування, теле- і радіопростір ілюструють тенденцію до російськомовності.

Проблема економічної підтримки мов. До 2012 р. існувала велика розбіжність між законодавчою декларацією ролі української мови і культури у творенні нової української нації і реальною відсутністю економічної підтримки з боку держави продукції цією мовою – в державному апараті, освіті, ЗМІ, театрі. Оскільки економіка після 1991 р. все більше набирала рис олігархічно-кланової і перебувала в руках російськомовного бізнесу, політика українізації давала результати лише в залежних від бюджету сферах – в освіті, державному управлінні. Ті ж сфери, які регулювалися за принципами вільного ринку (бізнес, ресурси, ЗМІ) залишалися російськомовними. На Парламентських слуханнях 2003 р. прозвучала інформація про критичний стан із інфраструктурою державної мови. Наприклад, із 6 реально працюючих загальнонаціональних каналів та мереж – жодного українського, на 100 українців припадало 7 газет українською, на 100 російськомовних громадян – 54 газети російською мовою, за даними Міносвіти, українськомовні училища були забезпечені українськими підручниками тільки на 23% і под. [25: 69, 70, 122–123]. Функціонування державної мови розпочалося лише в бюджетних сферах, поза ними свої функції реалізувала російська мова. Не було коштів для створення курсів української мови в містах Сходу і Півдня, які б могли посприяти її вивченню в різних середовищах міського населення. Брак коштів позначився на книгодрукуванні, театральній діяльності. Держава не популяризує українську культуру за кордоном: у різних країнах

Європи працюють Інститути Гете, Сервантеса чи Пушкіна, які виконують важливу культурну місію, однак кошти на створення подібного Інституту Шевченка або Франка в Україні відсутні.

Проблема захисту прав російськомовних громадян. Її ініціювали політики перед виборами в Парламент 2006 р. Тоді для представників Партії регіонів питання статусу мови набрало більшого значення, ніж на президентських виборах 2004 р. У Криму осередок партії організував навіть регіональний референдум щодо статусу російської мови як другої державної. Верховна Рада Криму ухвала провести референдум разом із виборами. Оскільки таке рішення суперечило нормам Конституції, на цій підставі прокурор автономії опротестував цю ухвалу. Протистояння підтримці української мови в 2006 р. було виразним і на обласному та місцевому рівнях: тут місцеві ради створили спеціальні програми сприяння російській мові, які навіть краще фінансувалися, ніж постійні програми для підтримки української [11: 37].

Науковці неодноразово критикували політичні заяви. Так, у 2007 р. круглий стіл «Мовне питання в Україні – стратегічний вимір» спростував поширювану політиками думку про те, що в Україні українська мова розвивається за рахунок російської. На основі статистичних даних обґрунтовано висновки: 1) «всі неросійські мови, поширені в Україні, в тому числі і українська, були та залишаються донорами щодо російської мови», 2) «мовні права етнічних росіян, тих, хто вважає рідну мову російською та в цілому російськомовних громадян України забезпечені значно краще, ніж мовні права етнічних українців, тих, хто вважає українську мову рідною, та україномовних», 3) серед тридцяти найгостріших проблем, які стоять сьогодні перед країною, питання статусу російської мови громадян України перебуває на 26 місці, а української – на 24-му (тільки незначна частка опитуваних стверджувала, що мовне питання є серед десяти пріоритетних: 8% з Криму і Донбасу, 9% – із Західної України, а 52,1% громадян віднесли мовне питання до «неактуальних і взагалі неіснуючих»). У східних та південних регіонах України, де найбільш поширеними були уявлення про утиски російської мови в Україні, якраз українська мова потребувала захисту, зокрема, за Європейською хартією регіональних мов та мов меншин. «Теза про нібито насильницьку українізацію Криму, Севастополя, Донбасу тощо не витримує жодної критики. Із цілком зрозумілих історичних та політичних причин теза про статус російської мови як другої державної користується високою популярністю», – стверджував політолог О. Медведєв у 2006 р. [23].

За опитуваннями, зменшувалася і частка людей, які вірили в утиски російської мови, бачачи на практиці дискримінацію української мови в багатьох сферах суспільного життя [26]. Питання захисту прав російськомовних виборців провладні політики розглядали з метою відволікти увагу від невирішених економічних питань і розділити україномовних та російськомовних громадян України. Під гаслом захисту російської мови окремі політичні сили штучно формували начебто велику суспільну проблему. Однак російська мова не потребувала захисту. «Це мова великого російського братського народу, це де-факто – мова міжнародного спілкування ще з часів СРСР. Спілкування та вживання російської мови не обмежене. Так, з 10 видань в Україні – 9 виходить російською мовою. Де тут дискримінація?» – запитує опозиційний політик від «Удару» С. Аверченко [27]. В Україні немає дискримінації російської мови, – стверджує губернатор Рівненщини [28].

«Асиметрична українсько-російська двомовність, типова для багатьох регіонів України, не призводить до дискримінації відповідної меншини», і навіть більше: українська мовна політика є моделлю для інших держав – таким був висновок

міжнародного макросоціолінгвістичного дослідження «Мовна ситуація і мовна політика: аналіз і рекомендації» (здійснений під керівництвом Ю. Бестерс-Дільгер (2008) [11: 338]

На думку віденського славіста М. Мозера, російську мову в Україні не утискають: «Я був у Харкові, Донецьку, Одесі, але не помічав, щоб російська дуже страждала. Не було враження, що там нав'язують українську, тоді як насправді важко україномовним жителям цих міст. Усі гасла про нав'язування української мови – чисте політиканство» [29].

2. Мовний менеджмент в державі як засіб для досягнення політичних цілей

Символічна влада мови стала знаряддям впливу для підтримки голосів виборців. Другий президент Л. Кучма виграв вибори 1994 р., тому що наголосив на підвищенні статусу російської мови та інтеграції із Росією. Експлуатували мову і на виборах 2004 р.: один із претендентів на пост президента В. Янукович у своїй передвиборній програмі спочатку відзначав вільний розвиток російської мови і державний статус української, однак за місяць до виборів закликав надати офіційний статус російській мові. Після перевиборів до влади в 2005 р. прийшов президент В. Ющенко з його риторикою національної історичної пам'яті. Актуалізація тем, які в радянські часи були закриті для суспільного обговорення (проблем Голодомору 1932 – 1933 рр., ролі ОУН-УПА в боротьбі за незалежність України, репресій культурних діячів, історичної справедливості щодо кримсько-татарського народу, розвінчування радянських міфів про Другу світову війну і под.), діяльність нового Інституту національної пам'яті (директор акад. І. Юхновський) – ці та подібні питання впливали на відхід від радянської ідентичності. Вперше в суспільстві розпочався складний діалог на основі історичного знання. Воно впливало і на осмислення мовних процесів до і після отримання незалежності.

Суспільство почало розуміти роль мовного питання для політиків, особливо для спекулятивних підстав про поділ України на дві частини за мовною ознакою. Формулюючи свою оцінку щодо висловлювання: «Деякі політики і публіцисти стверджують, що відмінність культури, мови, історичної спадщини, зовнішньополітичних орієнтацій західних і східних українців настільки великі, що їх мають вважати двома різними народами» – більшість респондентів висловила незгоду із цим твердженням (61,9%), 26,5% згоджувалися, а 11,6% було важко визначитися з відповіддю. Респонденти Західної України виявили вищий показник переконаності в існуванні єдиного українського народу, тому думка про два народи мала показники: «цілком згоден» – 7,5% (Схід) і 5,4% (Захід), «скоріше згоден» – 25,3% (Схід) і 13,3% (Захід), «абсолютно не згоден» – 20,8% (Схід) і 37,8% (Захід), «скоріше не згоден» – 35,4% (Схід) і 30,6% (Захід), «важко відповісти» – 11% і 12,8% (опитування проводилося в 403 населених пунктах методом особистого інтерв'ю з 10 956 респондентами [30]).

Мовна та етнічна гетерогенність громадян і далі служить для політиків в досяганні своїх цілей, тепер уже федералізації України. Київський міжнародний інститут соціології, аналізуючи сьогоденню ситуацію в Україні, дійшов висновку про відмінну національно-політичну орієнтацію Півночі і Заходу, з одного боку, Півдня та Сходу – з іншого, особливо в питаннях відносин із Росією і стану російської мови в Україні. Мова для політиків – це вияв взаємодії «свій»–«чужий», тому мова ставала одним із ресурсів для отримання голосів виборців, – вважає директор Інституту міжнародної соціології М. Хмелько [31].

Реакція на мовні проблеми в державі – це та ознака, яка диференціює програми політичних партій. Наприклад, перед виборами у Верховну Раду 2012 р. програми основних політичних партій розкривали своє бачення прав людини, свободи слова, культури, національних меншин, національної ідентичності і под. Партія регіонів Президента В. Януковича і КПУ (лідер П. Симоненко) стверджували про надання російській мові статусу державної, правда, комуністи прописували ще й механізм – всеукраїнський референдум. ВО «Батьківщина» (А. Яценюк/Ю. Тимошенко) проголосила про потребу наповнення реальним змістом статусу української мови як єдиної державної, про сприяння її повноцінному застосуванню у всіх сферах суспільного життя, зокрема на телебаченні, радіо, у книговидавництві, кінематографії та шоу-бізнесі, про створення умов для вільного розвитку усіх мов, гарантуючи права національним меншинам згідно із європейським законодавством (тобто програма реагувала на проблему законодавчого статусу мов, реалізацію функцій мов у суспільстві і знову не зачіпала проблеми економічної підтримки мов). Завдання, необхідні для розвитку функцій української мови як державної, проголошувала ВО «Свобода» (О. Тягнибок): скасувати антиконституційний закон «Про засади державної мовної політики» 2012 р., ухвалити Закон «Про захист української мови», створити Державний комітет мовної політики, запровадити обов'язковий іспит з української мови для державних службовців та кандидатів на виборні посади, зобов'язати всіх держслужбовців вживати українську мову на робочому місці і під час публічних виступів, скасувати податки на україномовне книговидання, аудіо- та відеопродукцію, програмне забезпечення, спрямовувати кожен шосту гривню з прибутку від прокату іноземної продукції на розвиток вітчизняної кіноіндустрії, регламентувати вживання української мови у ЗМІ відповідно до кількості українців (не менше 78%) від друкованої площі та ефірного часу, налагодити вітчизняне виробництво українського програмного забезпечення для державних установ, навчальних закладів і вільного продажу. Однак і в цій програмі не йшлося про економічну підтримку розвитку функцій державної мови в суспільстві, за винятком отримання коштів на розвиток кіноіндустрії [32].

Прийшовши до влади в 2010 р., політики ПР відмовилася від ролі української державної мови як інтеграційної сили в об'єднанні суспільства і розпочала роботу над зміною вектора мовного планування, формально взявши до уваги з Європейської хартії регіональних та міноритарних мов ідеал багатомовності, прийнятий у ЄС. За цим кроком стояло бажання толерувати російськомовності українського суспільного життя у формі офіційної двомовності, тобто соціально-мовної ситуації, коли відразу дві мови визнані державою офіційними із рівноправним юридичним статусом для кожної з них. Для розбудови цього проекту політики ПР і КПУ врахували, як не парадоксально, Хартію. Хоча соціологічні опитування показували позитивні тенденції в ставленні суспільства до розподілу мов: толерантно визнавався статус української як державної й повільно розширювалася – без допомоги держави – сфера комунікації цією мовою в міжособистісному спілкуванні. Однак ніхто з провладних політиків не враховував ці настрої суспільства.

У вересні 2010 року провладні політики внесли законопроект «Про мови в Україні» (№ 1015-3, автори О. Єфремов, С. Гриневецький, П. Симоненко), що проголошував «українсько-російську двомовність». Експерти Національної Академії Наук України, провідних університетів та профільних науково-дослідних установ, а також Венеціанська комісія Ради Європи і Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) критикували законопроект. У серпні 2011 р. депутати С. Ківалов і

В. Колесніченко зареєстрували в Верховній Раді новий законопроект «Про засади державної мовної політики» (№ 9073), який повторював основні положення проекту № 1015-3, але містив в окремих місцях більш завуальовані формулювання.

3 листопада 2011 р. Верховна Рада прийняла в цілому Закон «Про внесення змін до Закону України «Про телебачення і радіомовлення» (№ 6342, автор – О. Бондаренко), за яким повністю скасовувалися 50-ти відсоткові квоти на музику вітчизняних авторів та виконавців на телебаченні та радіо, а квоту для вітчизняного аудіовізуального продукту на телебаченні знижено з 50 до 25%. Хоча цей закон не стосується прямо мови музичних творів чи теле- й радіопрограм, його підписання президентом і набуття ним чинності надавало право радіостанціям і телеканалам законно заповнити ефір іноземною (а отже, не україномовною) музикою навіть на 100%. При внесенні змін та прийнятті нових положень до існуючих Законів України, прийнятих у 2010–2011 рр., спостерігалася тенденція звужити сферу функціонування української мови шляхом заохочення можливості не знати й не використовувати державну мову. Наприклад, якщо в Законі «Про судоустрій України» зазначалося, що судочинство здійснюється державною мовою, а право на користування в судовому процесі рідною мовою та послугами перекладача мали лише «особи, які не володіють або недостатньо володіють державною мовою», то в прийнятому в 2010 р. Законі «Про судоустрій і статус суддів» суди отримували змогу забезпечувати «рівність прав громадян у судовому процесі за мовною ознакою». Суди, за новим законом, «гарантують право громадян на використання ними в судовому процесі рідної мови або мови, якою вони володіють». У судах, «поряд з державною, можуть використовуватися регіональні мови або мови меншин відповідно до Закону України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» в порядку, встановленому процесуальним законом» [33].

Отже, розбудову правового простору щодо статусу української мови як державної, щодо розвитку в державі мов меншин здійснювали дві групи політиків – прихильники державного статусу української і російської мов. Увесь перебіг державного врегулювання мовних проблем за 1991–2013 рр. здійснювався навколо двох концептів – «українська мова як єдина державна» (до 2012 р.) і «багатомовність як українсько-російська двомовність» з 2012 р., тобто з часу прийняття першого в незалежній Україні мовного Закону «Про засади державної мовної політики».

3. Організований мовний менеджмент до 2012 р.: законотворчість навколо концепту «українська мова як єдина державна»

Конституція України визначила державний статус української мови і гарантувала вільний розвиток, використання і захист російської та інших мов національних меншин у статті 10. Її офіційне тлумачення підтвердило і рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 р. про функціонування української мови як державної. Були прийняті закони, пов'язані із мововжитком, наприклад, Цивільно-процесуальний кодекс (березень 2004), Кодекс адміністративного судочинства (липень 2005). Обидва з них приписували використання української, але особи, які не знали її, могли виживати й інші мови. У вересні ці два закони набули чинності.

Закон «Про телебачення і радіомовлення» (2006) містив мовну статтю, що встановлювала мовлення державною мовою, допускаючи, що деякі регіони могли мати мовлення мовою національних меншин, які компактно проживали на цій території. Також були положення про 75-відсотковий мінімум для україномовного ефірного часу (від загальнонаціональних мовників), вимога звукового дублювання програм, створених

іншими, ніж українська мова, мовами. За цей закон проголосували і «помаранчеві» партії, і навіть комуністи, зорієнтовані на двомовність. Контролювати дотримання цих умов мала Національна рада із питань телебачення та радіомовлення, її нові члени почали вимагати дотримуватися положень ліцензій (2005–2007 рр.).

Норми застосування української мови постали і в низці таких нормативно-правових актів: Законі України «Про видавнич справу», Законі України «Про вищу освіту», Законі України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», Законі України «про національні меншини в Україні», Законі України «Про рекламу», Законі України «Про кінематографію», Законі України «Про захист справ споживачів» та ін.

У деяких документах була ще й спроба контролю за невиконанням приписів закону².

Труднощі реалізації мовного менеджменту визначали неузгодженість українських та міжнародних законів та недотримання чинного мовного законодавства.

В Україні з 1 січня 2006р. почало діяти міжнародне законодавство, тобто Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, – документ, призначений для захисту загрожених мов, що належить до найвпливовіших регуляторних міжнародних актів у мовному питанні. Документ забезпечував офіційний статус російській мові, пониженої в українському законодавстві до статусу меншинної. Хартію перший раз ратифікували 1999 р., але прихильники україномовності звернулися до Конституційного Суду, який у липні 2000 р. визнав закон про ратифікацію неконституційним. Новий Закон «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» ухвалено 15 травня 2003 р. без обговорення із громадськістю, крім того український парламент не врахував висновки експертів про помилки перекладу (документ перекладали не з англійської чи французької мов, а з російської версії документа). Ратифікація означала використання російської та дванадцяти інших меншинних мов у всіх сферах життя на всій території України: білоруської, болгарської, гагаузької, грецької, єврейської, кримсько-татарської, молдавської, німецької, польської, російської, румунської, словацької, угорської. Закон про ратифікацію не мав виписаних конкретних умов застосування меншинних мов, був

---

² Так, у Кодексі України «Про адміністративні правопорушення» передбачено адміністративну відповідальність за недотримання квоти демонстрування національних фільмів при використанні національного екранного часу (ст. 164-8 КпАП). Стаття 161 Кримінального кодексу України передбачала відповідальність за умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової, релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності або образ почуттів громадян у зв'язку із їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними та іншими ознаками. Стаття 71 Закону України «Про телебачення та радіомовлення» передбачала, що відповідальність за порушення законодавства про телебачення і радіомовлення несуть телерадіоорганізації, провайдери, їх керівники та працівники, інші суб'єкти господарської діяльності, посадові особи органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Закон визначав, що санкції за порушення законодавства встановлює Національна рада (це оголошення попередження, стягнення штрафу, подання до суду справи про анулювання ліцензії мовлення) (стаття 72 ч. 6 цього Закону). Стаття 33 Закону України «Про видавничу справу» передбачала, що особи, винні в порушенні Закону, несуть дисциплінарну, адміністративно-правову або кримінальну відповідальність згідно із законодавством України. Подібні формулювання містили Основи законодавства України «Про культуру», Закони України «Про вищу освіту», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про рекламу» та ін. [13: 13].

неефективним для захисту мовних прав членів меншин, але він дозволив політикам виконати передвиборну обіцянку щодо статусу російської мови. Партія Регіонів продемонструвала своєму електоратові турботу про російську мову і її носіїв.

Інший документ, Рамкову конвенцію з питань захисту національних меншин, Україна ратифікувала 1997 р., Конвенція набула чинності 1 травня 1998 р. Національні меншини отримали право на вільне і безперешкодне використання своїх мов приватно та публічно, в усній і письмовій формі. Українські законодавці з 2006 р. повинні були узгоджувати міжнародне законодавство, щоб уникати дефініцій, відмінних від духу цих текстів. У 2008 р. британський експерт Б. Баурінг, здійснивши зіставний аналіз українських і міжнародних законів, дійшов висновку, що в Україні: 1) є повне право поширювати саме українську мову як єдину державну, потрібно утриматися від надання особливого конституційного статусу російської мови, необхідно звернути увагу на кримсько-татарську мову, яка зазнає дискримінації та утисків, 2) кожен державний службовець повинен добре володіти державною українською мовою, а також тими мовами меншин, які використовуються на території, 3) в Україні добре сформульоване право на освіту українською мовою та мовами меншин, 4) володіння українською мовою має бути вимогою для вступу в вищі навчальні заклади [11: 92–93].

Верховна Рада України ратифікувала Хартію законом і визнала підтримку мов меншин. Цей документ відразу став засобом для запровадження нових рішень на місцях про статус російської мови як регіональної. Покликаючись на нього, Харківська міська рада, Луганська обласна рада, Севастопольська міська рада визнали російську мову регіональною. Юридичний висновок Міністерства юстиції щодо подібних рішень містив вказівку про незаконність рішень і перехід за межі конституційних повноважень [11: 30–33].

Недотримання чинного мовного законодавства впливало на перебіг мовного менеджменту. Відсутність верховенства права – одна із ознак суспільного буття в Україні. «Мовний баланс України» О. Медведєва рокує роль окремих політичних партій у невиконанні приписів Конституції: «Ігнорування державного статусу української мови стало свого роду модою для регіональних політиків та чиновників Криму, Донбасу та інших регіонів Півдня та Сходу України. Ця тенденція загострилася після парламентських виборів 2006 року. Проголошення російської мови регіональною у низці регіонів місцевою елітою сприйнято не лише як підвищення статусу російської мови, але і як «визволення» цих регіонів від будь-яких обов'язків щодо дотримання державного статусу української мови. Секретар Донецької міськради М. Левченко поставив на порядок денний питання про позбавлення української мови державного статусу і проголошення російської мови як єдиної державної» [16].

Юрист-міжнародник, проф. В. Василенко, один із авторів Закону «Про мови в УРСР» 1989, стверджує: якби виконувалися приписи цього закону, проблеми мовного вжитку були б в державі відсутні [11: 295].

Очевидним був саботаж чиновників, які не хотіли вивчати українську мову, тому закликали інших боротися з мовою. У вересні 2008 р. Верховна рада України прийняла за основу проект Закону України «Про державну службу» № 1400 (автор В. Янукович). Стаття 21 містила положення про те, що особи, які вступають на державну службу і претендують на зайняття посад державної служби, повинні вільно володіти державною і російською мовою, за законопроектом проголосували не тільки регіонали і комуністи, але і окремі представники фракції БЮТ. Окремі закони мали нечітке формулювання, залишаючи простір для тлумачення на місцевому рівні [11: 273]. Наприклад, під час офіційного перекладу Європейської хартії українською мовою

термін *меншинні мови* (minority languages) було витлумачено, як *мови національних меншин*. У перелік загрожених мов офіційно потрапила російська мова, щоб набрати законодавчого статусу регіональної.

До 2012 р. у складних умовах політичної боротьби було створено правове підґрунтя для статусу української як державної. По-суті, законодавча база запустила механізм дерусифікації, але без адміністративного тиску й заохочення, які б могли забезпечити перехід на українську мову на телебаченні, в рекламі, державній службі, вищих навчальних закладах. Правовий пріоритет посилив невдоволення політиків ПР, які шукали законодавчі способи вивищити функції російської мови.

4. Організований мовний менеджмент з 2012 р.: законотворчість навколо концепту «багатомовність як українсько-російська двомовність»

7 лютого 2012 року уже згаданий проект № 9073 знову включили до порядку денного сесії Верховної Ради України. Проект передбачив запровадження в різних сферах на всій території країни чи в окремих її частинах 18 так званих «регіональних мов», насправді ж він був спрямований на підтримку російської мови ціною різкого звуження сфери функціонування української мови. 1) На всіх територіях (від села до області), де мешкає понад 10% людей, що вважають рідною певну мову, цій мові надавався статус регіональної. Закон зобов'язував не лише органи влади чи самоврядування, але й громадян, підприємства, установи та організації використовувати регіональну мову. Російська мова, згідно з цими нормами, отримувала статус регіональної не лише в усіх областях Сходу та Півдня, але також у Києві й на Чернігівщині й більшості обласних центрів і великих міст України. 2) На законодавчому рівні встановилися широкі можливості для використання російської мови поруч чи замість державної на всій території України. 3) Механізми захисту й підтримки функціонування українською мови не прописувалися. 4) Документ скасовував Закон «Про мови в Українській РСР» і вносив зміни положень до ще 30-ти Законів України – «Про освіту», «Про кінематографію» та ін. На практиці це означало, що з них усіх будуть вилучатися норми, спрямовані на підтримку функцій української мови як державної.

Реакцію суспільства на надання російській мові нового офіційного статусу передають результати опитування соціологічної групи «Рейтинг» 10–24 лютого 2012 (вибіркова сукупність 4000 респондентів, вік – від 18 років і старші, метод – формалізоване інтерв'ю за питальником) Відповіді «так» і «скоріше так» виявили, що по Україні із вивищенням функції російської мови (відповідь «так») згоджувалося 27% опитуваних, однак у Донбасі – 61%, на Сході – 42%, Півдні – 41%, у Центрі – 15%, на Півночі – 12%, Заході – 3%. «Скоріше так» відповіли по Україні 18% опитаних, у Донбасі – 23%, на Сході – 29%, Півдні – 24%, у Центрі – 18%, на Півночі – 14%; на Заході – 4%. Законопроект підтримали прихильники партій, які в парламенті становили провладну більшість. У цілому за надання російській мові статусу державної висловилися (ствердна відповідь «так») прихильники КПУ – 47%, ПР – 46%, «Народної партії» – 27%, «Сильної України» – 33%, проти всіх було 34%, не визначилися – 27%, «Удару» – 21%, «Батьківщини» – 21%, «Громадянської позиції» – 6%, «Фронту змін» – 14%, «Свободи» – 0. За допомогою відповіді «скоріше так» свою позицію висловили: прихильники КПУ – 25%, ПР – 26%, «Народної партії» – 31%, Сильної України – 20%, проти всіх – 18%, не визначилися – 20%, «Удару» – 17%, «Батьківщини» – 14%, «Громадянської позиції» – 19%, «Фронту змін» – 11%, «Свободи» – 0% [34].

Законопроект руйнував законодавче поле, яке формувалося 23 роки для відродження функцій української мови як державотворчого засобу. Перезавантаження мовного законодавства в Україні здійснили без згоди на це суспільства. Законопроект був внутрішньо суперечливим: більшість експертів, які його аналізували, вважали, що Закон прямо суперечить Конституції України. Проект зазнав різкої критики з боку академічних інститутів НАН України, провідних університетів й навіть органів влади. Представники Міністерством фінансів закликали Верховну Раду не приймати закон, оскільки в разі його виконання в повному обсязі додаткові видатки можуть сягнути 18 мільярдів гривень на рік. Комітет Верховної Ради виступив проти прийняття проекту, як і науково-експертне управління парламенту. Венеціанська комісія Ради Європи критикувала ключові положення проекту. Верховний комісар ОБСЄ з питань національних меншин у своєму висновку прямо зазначив, що прийняття проекту призведе до загострення протистояння на мовному ґрунті і створює загрозу для української державної мови й української держави.

У травні-червні 2012 року в Києві та по Україні відбулися сотні протестних акцій (аж до голодування) громадських організації та опозиційних партій проти спроб ухвалення законопроекту № 9073.

Критичну оцінку закону дали українські дослідники (В. Василенко, Л. Масенко, М. Рябчук та ін.), зарубіжні славісти (Ю. Бестерс-Дільгер, М. Мозер) та ін.. Вони наголошували на тому, що Венеціанська комісія, Верховний комісар ОБСЄ розкритикували положення закону, хоча провладні політики не донесли цієї критики до суспільств (оцінку Верховного комісара ОБСЄ влада не оприлюднила в Україні). Прихильниками офіційної двомовності виступають політики, що виражають думки російськомовних (одномовних) громадян, які наспраді не хочуть вивчати державну мову. Російська мова в Україні захищена законодавством, Хартією. Не отримують підтримки в державі ті мови, які Хартія мала б захищати: українська як державна та мови меншин (крім російської).

Провладні політики не врахували думок експертного середовища і протестів громадськості. Верховна Рада прийняла законопроект з порушеннями законодавства, тобто антиконституційно. Характеристика процедури прийняття закону [35] засвідчує: проект зареєстровано з порушеннями Закону «Про регламент Верховної Ради України», тому що Ківалов і Колісниченко не надали фінансово-економічного обґрунтування та порівняльної таблиці змін до понад 30 законів, передбачених проектом. Проект потрапив у розклад засідань без голосування на Погоджувальній Раді, його представлення в сесійній залі супроводжувалося гострим протистоянням і бійками, і в підсумку проект був проголосований у першому читанні з використанням карток відсутніх депутатів. Коли комітет Верховної Ради з питань культури й духовності розпочав роботу над цими поправками (їх було біля 2000 тисяч) упродовж 33 секунд проект винесли на друге читання і проголосували в цілому без обговорення (хоча процедура другого читання в Верховній Раді згідно з законом передбачає формування таблиці всіх поправок з висновками комітету, її завчасну роздачу депутатам, попереднє включення питання до розкладу засідань, доповідь голови комітету і окремих розгляд та голосування кожної поправки). Голова Верховної Ради В. Литвин зробив заяву протесту й заявив, що не підпише прийнятий у такий спосіб закон, однак пізніше підписав цей документ, а невдовзі це зробив і президент В. Янукович (який дав обіцянки гуманітарній інтелігенції розібратися з ситуацією). Документ, який суперечить Конституції і прийнятий з порушенням законодавчо визначених процедур, проголосили законом. Положення Закону не корелюються ні з

міжнародним (Хартією), ні з українським (Конституція) законодавством. Не враховано стан мов різних національних меншин, крім, російської (це суперечить Хартії та Конституції). Закон використав некоректну дефініцію терміна *region*: під визначення підпадають адміністративні одиниці, тобто села, міста, області, які історично сформовані в Україні за показником економічної доцільності. У Хартії територія регіональної мови – це географічна місцевість, де ця мова постає засобом спілкування певної кількості осіб. Визначення кількості регіональних мов у Законі на основі наявності 10% населення означає статус регіональної мови лише для російської мови. 8) Закон не містить норм, які закріплені Конституцією про статус української як єдиної державної мови, що суперечить Хартії та Конституції. Закон дозволяє використовувати регіональну мову замість державної місцевим радам, що суперечить Конституції. Закон набув чинності з 10 серпня 2012 р., він засвідчив не тільки про те, що сучасне нормативно-правове забезпечення комунікації в Україні не відповідає Конституції України чи Європейській хартії, але й проілюстрував недосконалість інституційного наповнення мовної політики, яка склалася через невизначеність концептуального бачення мовного розвитку [35].

Отже, документ прийняли без узгоджених дій провладних політиків (вони одноосібно вирішувала питання) – громадськості – науковців. Тому виникла потреба змін до Закону України «Про ратифікацію Хартії», щоб забезпечити адекватний захист кожної з мов. Документ підтвердив важливість створення державної програми всебічного розвитку і функцій української мови як державної (програма відсутня), потребу органу, який би займався цими питаннями, і необхідність нових макросоціолінгвістичних досліджень як підґрунтя для внесення змін до закону.

Закон не відповідав настроям суспільства. Проведене відразу після його прийняття опитування «Мовне питання: за і проти» соціологічної групи «Рейтинг» (17–24 липня 2012 р., опитано 2000 респондентів із Заходу, Сходу, Півдня, Півночі, Донбасу) виявило, що в Україні перед прийняттям Закону не було проблем з використанням рідної мови. Це підтвердила відповідь 80% респондентів. Опитувані вважали, що більшого захисту на законодавчому рівні потребувала українська мова (37%), а не російська мова (18%), хоча 34% відповіли, що обидві мови достатньо захищені, тільки 1% респондентів висловилися за підтримку інших мов, кожен десятий із відповіддю не визначився. Звичка існував регіональний розподіл відповідей: більшого захисту для української мови вимагали жителі Заходу (80%), Центру (44%), Півночі та Сходу (33%). Більшого захисту для російської мови вимагали жителі Донбасу (45%), Півдня (30%) та кожен п'ятий на Сході. Співвідношення прихильників української та російської мов виразно корелювалося з партійною приналежністю носіїв. Серед прихильників Свободи 99% респондентів висловилися за підтримку української мови і 0% за підтримку російської; прихильники Батьківщини / ФЗ підтримали українську і російську (відповідно): 80% і 15%; Удару – 65% і 32%, України-вперед – 56% і 40%, не визначилися – 51% і 42%; КПУ – 40% і 54%, ПР – 30% і 68%.

Більшість опитуваних швидше не підтримують (42%) Закон, в т.ч. 29% його зовсім не підтримують; 34% швидше підтримують, в т.ч. 16% цілком підтримують (велика частина тих, хто не вникнув у проблему: 15% було байдужих, 11% не визначилися). Зрозуміло, що ініційований Партією регіонів Закон підтримали прихильники ПР – 60% і понад половина КПУ. Водночас 90% прихильників Свободи, 75% Об'єднаної опозиції, 50% Удару ухвалення закону не підтримують [36].

Якщо станом на 2007 р. мовне питання було на 26 місці (щодо захисту російської) і на 24 місці (щодо захисту української) в переліку 30 нагальних питань українських громадян, то в червні-липні 2012 р. за підтримку української мови виступали на протестах і шляхом голодування. З середини 2012 р. число противників офіційної двомовності в країні стабільно вище (51–52%) [37].

Висновки

Категорія «інституційний мовний менеджмент» ілюструє, що теорія сучасної соціолінгвістики сприяє формуванню нового інструментарію для аналізу мовної ситуації за допомогою використання нової ідеї – відповідності управління мовним процесом у державі до мовних проблем у ній.

Організований мовний менеджмент до 2012 р. на законодавчому рівні хоча і був зорієнтований на державотворчі функції української мови, однак завжди залежав від волі провладних політиків. Він не передбачив економічної підтримки цих функцій у всіх сферах суспільного життя з одночасним розвитком мов меншин і не містив санкцій за невиконання приписів законодавства. Держава не втручалася в ті сфери громадського життя, в яких відбувалися найсерйозніші порушення прав україномовної частини громадян, тому історичний дисбаланс між забезпеченням прав та можливостей мовних спільнот в Україні не був подоланий. Документи не передбачали роз'яснювальної роботи про те, що державна підтримка української мови, як і саме втручання держави в мовну сферу, має за мету виправити деформації в мовній сфері, що виникли через радянську політику русифікації, що в суспільстві потрібно забезпечувати рівність прав усіх громадян. Після антиконституційного прийняття Закону 2012 р. організований мовний менеджмент формує офіційно двомовну країну за рішенням політиків, а не суспільства: усі соціологічні опитування розкривають статус єдиної державної мови й ілюструють потребу її підтримки на державному рівні.

Досліджений матеріал дозволяє окреслити ознаки нового для української соціолінгвістики поняття «інституційний мовний менеджмент».

«Інституційний (або організований) мовний менеджмент – система заходів держави для врегулювання мовних проблем. Законодавчий і виконавчий рівень реалізації інституційного мовного менеджменту в 1991–2013 рр. залежить від волі провладних політиків, які змінюються після перевиборів кожного з президентів України. До першої половини 2012 р. інституційний мовний менеджмент формувався навколо концепту «українська мова як єдина державна». Після прийняття Закону 2012 р. «Про засади державної мовної політики» розвиток мовного менеджменту відбувається щодо концепту «багатокультурність як офіційна українсько-російська двомовність», його реалізація орієнтована на задоволення потреб лише однієї частини населення. Мовний менеджмент, всупереч Конституції України та Європейській хартії, не розробив механізму підтримки мовних практик державною мовою і мовами меншин. Він спричиняє постійну напругу в суспільстві через тенденційне вирішення мовних проблем, відсутність підтримки державної мови та мов меншин (крім російської). Закон 2012 р. не виконується в західних областях як антиконституційний. У східних та південних територіях Закон моделює неорадянський розвиток мовної ситуації. У розробці питань мовного менеджменту в Україні беруть участь провладні політики, а не науковці».

Мовний менеджмент на рівні держави повинен здійснюватися незалежно від програм політиків, які приходять до влади, його завдання – вирішувати мовні проблеми з урахуванням державотворчих функцій української мови і забезпечення мовних прав усіх громадян.

1. *Rubin J.* Can Language Be Planned? Sociolinguistic Theory and Practice for Developing Nations / J. Rubin, B. Jernudd. – Honolulu: The University Press of Hawaii, 1971.
2. *Fishman J. A.* Advances in Language Planning. – Hague: Mouton, 1974.
3. *Nekvapil J.* From language planning to language management: J. V. Neustupny's Heritage / J. Nekvapil. – Hokkaido university, 2012. – P. 1–21 / [Електронний ресурс]. – Доступно з: http://languagemanagement.ff.cuni.cz/system/files/documents/nekvapil_from-LP-to-LM_sapporo.pdf.
4. *Jernudd B. H.* Individual discourse management // Lectures on Language Problems. – Delhi: Bahri Publications. The fifth lecture, 1991. – P. 64–68 / [Електронний ресурс]. – Доступно з: http://languagemanagement.ff.cuni.cz/system/files/documents/jernudd_lecture-05.pdf.
5. *Spolsky B.* Language Management / B. Spolsky. – Cambridge: Cambridge University Press, 2009 / [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://www.google.com.ua/books?hl=en&lr=&id=nKJwKIBfGYoC&oi=fnd&pg=PR1&dq=.Spolsky+Bernard&ots=AwX2kYasZb&sig=T3zOWuzomc4tQkEnoR>.
6. *Neustupny J.* Post-structural approaches to language: language theory in a Japanese context. – Tokyo: University of Tokyo Press, 1978 / [Електронний ресурс]. [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/4175559?uid=3739232&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=21103560390521>.
7. *Nekvapil J.* From Language Planning to Language Management / [Електронний ресурс]. – Доступно з: http://languagemanagement.ff.cuni.cz/system/files/documents/nekvapil_from-LP-to-LM_sapporo.pdf.
8. *Nekvapil J.* On Language Management in Multinational Companies in the Czech Republic / J. Nekvapil, M. Nekula // Current Issues in Language Planning. – 2006, P. 307–327 / [Електронний ресурс]. – Доступно з: http://www.bohemicum.de/fileadmin/Downloads/nekula/nekula_clanky/Sprachmanagement_Unternehmen.pdf
9. *Giger M., Sloboda M.* Language management and language problems in Belarus: education and beyond / M. Giger, M. Sloboda // The international journal of bilingual education and bilingualism. – Vol. 11. – 2008. – P. 315–339 / [Електронний ресурс]. – Доступно з: http://kses.ff.cuni.cz/system/files/sloboda/giger_sloboda_belarus.pdf.
10. *Neustupny J.* Language management in the Czech Republic. Current Issues in Language Planning / J. Neustupny, J. Nekvapil. – 2009. – №4. – P. 181–366.
11. Мовна політика і мовна ситуація в Україні: аналіз і рекомендації / за ред. Ю. Бестерс-Дільгер. – К., 2008.
12. *Василенко В.* Правова регламентація статусу офіційної (державної) мови у практиці європейських держав // Екологія мови і мовна політика у сучасному суспільстві. – К, 2012. – С. 51–64.
13. Законодавчо - нормативні акти з питання функціонування української мови як державної. Збірник. – Львів, 2010.
14. *Мацюк Г.* Прикладна соціолінгвістика. Питання мовної політики. – Львів, 2009.
15. *Воропаєва Т.* Українська мова як базова основа національної ідентичності / Т. Воропаєва // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Українознавство. – 2007. – №11. – С. 13–17.
16. *Медведев О.* Мовний баланс України / О. Медведев / [Електронний ресурс]. – Доступно з: http://uabooks.info/ua/book_maket/analytics/?pid=2386.
17. Додаток. Результати національних щорічних моніторингових опитувань 1992–2012 років. Українське суспільство 1992–2012. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг / за ред. В. Ворони, М. Шульги. – К., 2012. – 580 с.
18. Становище української мови в Україні в 2012р. / [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://ua.convdocs.org/docs/index-126730.html>.
19. *Рябчук М.* Яка мовна політика нам потрібна? / М. Рябчук // Екологія мови і мовна політика у сучасному суспільстві. – К, 2012. – С. 73–92.

20. Становище української мови в 2013р. Українська мова тримає позиції в освіті та кінопрокаті / [Електронний ресурс]. – <http://dobrovol.org/article/306/>.
21. Чернікова Л. Модернізація системи загальної середньої освіти / Л. Чернікова // Управління освітою. – 2007. – №9(153) – С. 15–22.
22. Михальчук О. Мова як суспільна цінність: свобода і практика вибору / О. Михальчук // Екологія мови і мовна політика у сучасному суспільстві. – К, 2012. – С. 255–269.
23. Медведєв О. В більшості сфер громадського життя домінує російська мова / О. Медведєв / [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://www.lrc.org.ua/projects/mova-ua-medvedev.html>.
24. Становище укр мови в Україні в 2013р. Аналітичний огляд. 7.11. 2013р. / [Електронний ресурс]. – Доступно з: dobrovol.org/files/2013/mova_presentation.pp.
25. Обережно–мова!: Матеріали парламентських слухань у Верховній Раді України, 12 берез. 2003 р. / Комітет Верховної Ради України з питань культури і духовності. – К.: Парлам. вид-во, 2003. – 134 с.
26. Становище української мови в Україні в 2012р. Аналітичний огляд / [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://dobrovol.org/article/213/>.
27. Аверченко С. Державна мова: Проблема реальна чи віртуальна? / С. Аверченко / [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://klichko.org.ua/team/blogs/users/d erzhavna-mova-problema-realna-chi-virtualna>.
28. В Україні немає дискримінації російської мови, – губернатор Рівненщини / [Електронний ресурс]. – Доступно з: http://www.zaxid.net/home/showSingleNews.do?v_ukraini_nemaє_diskriminatsiyi_rosiyskoyi_movi_gubernator_rivnenshhini&objectId=1084868.
29. Міхаель Мозер: «Доки Україна представлятиме себе як країна, в якій не треба знати української мови, доти її вважатимуть лише трошки іншою Росією» // День. – 2012 / [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/cuspilstvo/mihael-mozer-doki-ukrayina-predstavlyatime-sebe-yak-krayina-v-yakiy-ne-treba>.
30. Соціологічне опитування. Деякі політики і публіцисти стверджують, що відмінності культури, мови, історичної спадщини, зовнішньополітичних орієнтацій західних і східних українців настільки великі, що їх можна вважати різними народами. Чи згодні Ви з цією думкою? / [Електронний ресурс]. – Доступно з: http://razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=719.
31. Хмелько В. Проблема статусу русского языка остается удобной для использования политиками в качестве наживки. Інтерв'ю: 26.12.2011 / В. Хмелько [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://www.fromua.com/voice/1dd38b24eb5d5.html>.
32. Передвиборні програми основних політичних партій, головні гасла, пріоритети, підходи до виборчих проблем // Національна безпека і оборона / [Електронний ресурс]. – Доступно з: http://razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/NSD_136-137_ukr_6.pdf.
33. Становище української мови в Україні в 2011 р.: [аналітичний огляд] / [Електронний ресурс]. – Доступно з: [phttp://slovoua.com/stan-ukrajinskoji-movy-v-2011-roci-analitychnyj-oglia](http://slovoua.com/stan-ukrajinskoji-movy-v-2011-roci-analitychnyj-oglia).
34. Соціологічна група «Рейтинг». Динаміка ідеологічних маркерів. Лютий 2012р. Підтримка надання російській мові статусу державної / [Електронний ресурс]. – Доступно з: http://ratinggroup.com.ua/upload/files/RG_national_markers_022012.pdf.
35. Сичова М. Особливості та перспективи державного регулювання кроскультурної комунікації в Україні в контексті європеїзації / М. Сичова / [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej17/PDF/5.pdf>.
36. Мовне питання: за і проти. Соціологічна група «Рейтинг» / [Електронний ресурс]. – Доступно з: [.http://ratinggroup.com.ua/upload/files/RG_Movne_pyannia_072012](http://ratinggroup.com.ua/upload/files/RG_Movne_pyannia_072012).
37. Динаміка ідеологічних маркерів: жовтень 2013 / [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://ratinggroup.com.ua/products/politic/data/entry/14073/>.

**DEVELOPMENT OF MODERN SOCIOLINGUISTICS THEORY:
FORMING THE CONTENT OF THE NOTION
«INSTITUTIONAL LANGUAGE MANAGEMENT»**

Halyna Matsyuk

*Ivan Franko National University in Lviv
vul.Universytetska, 1, Lviv, 79000, Ukraine
h_matsyuk@yahoo.com*

The article discusses the issues pertaining to features of content of new notion in sociolinguistics. On the basis of sociolinguistic opinion polls of respondents from all the regions of Ukraine the author clarifies to what extent the language management (1991–2013) corresponds to settling language problems, in particular determination of legal status of languages, attitudes towards languages in various regions, realization and correlation of language practices in different languages, financial support of language and protection of rights of the Russian-speaking citizens. The legislation centered round the concepts 'the Ukrainian language as a single state language' (prior to 2012) and 'multilingualism as Ukrainian-Russian bilingualism' (after 2012) is analyzed. Conclusions are made as to language management as a system of measures taken to achieve the goals of ruling politicians.

Key words: theory of sociolinguistics, institutional language management, language problems, language legislation, sociological opinion polls, society, authorities.

**РАЗВИТИЕ ТЕОРИИ СОВРЕМЕННОЙ
СОЦИОЛИНГВИСТИКИ: ФОРМИРОВАНИЕ СОДЕРЖАНИЯ ПОНЯТИЯ
«ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЙ ЯЗЫКОВОЙ МЕНЕДЖМЕНТ»**

Галина Мацюк

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Университетская, 1, Львов, 79000, Украина
h_matsyuk@yahoo.com*

В статье поднят вопрос о признаках содержания нового понятия социолингвистики. На основе социологических опросов респондентов из всех регионов Украины автор выясняет, насколько языковой менеджмент за период 1991–2013 гг. отвечает решению языковых проблем, в частности определению правового статуса языков, отношению к языкам в разных регионах, реализации и соотношению языковых практик разными языками, экономической поддержке языков, защите прав русскоязычных граждан. Обосновано законотворчество вокруг концептов «украинский язык как единый государственный» (до 2012 г.) и «многоязычие как украинско-русское двуязычие» с 2012 г. Сделан вывод о языковом менеджменте как системе мероприятий для достижения целей провластных политиков.

Ключевые слова: теория социолингвистики, институциональный языковой менеджмент, языковые проблемы, языковое законодательство, социологический опрос, общество, власть.

Стаття надійшла до редколегії 3.10.2013
Прийнята до друку 10.10.2013